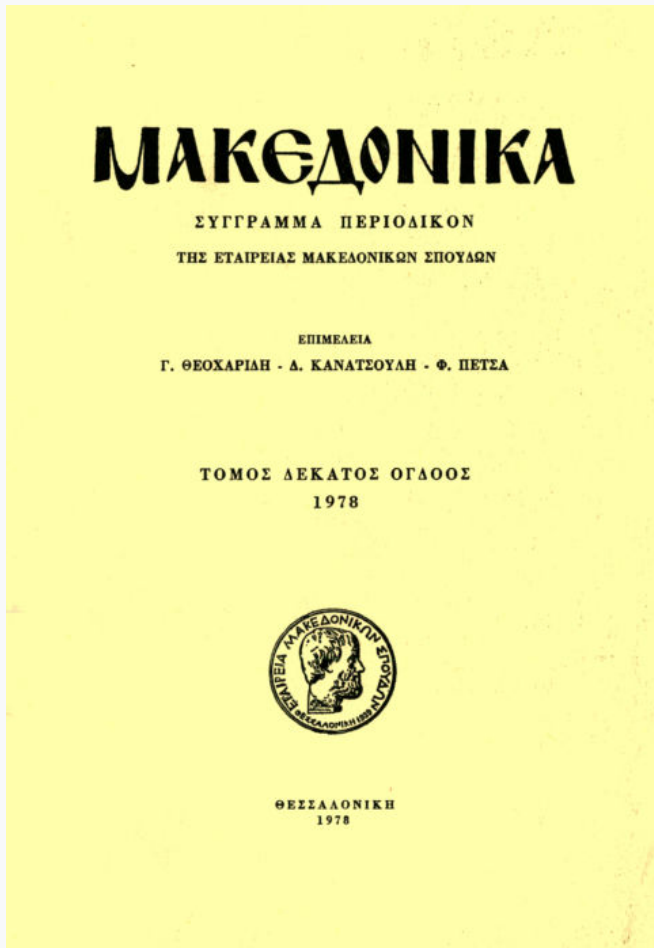

Μακεδονικά

Τόμ. 18, Αρ. 1 (1978)

Αναμνηστικόν σημείωμα (ενθύμησις) περί του σεισμού της Θεσσαλονίκης του έτους 1759

Σωτήριος Λ. Βαρναλίδης

doi: [10.12681/makedonika.502](https://doi.org/10.12681/makedonika.502)

Copyright © 2015, Σωτήριος Λ. Βαρναλίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βαρναλίδης Σ. Λ. (1978). Αναμνηστικόν σημείωμα (ενθύμησις) περί του σεισμού της Θεσσαλονίκης του έτους 1759. *Μακεδονικά*, 18(1), 300-303. <https://doi.org/10.12681/makedonika.502>

*Κι' ἐγὼ ποὺ ἤμουνα τ' ἀηδὸνι
κάθομαι κουφή και μόνη
ὡς τοῦ Βόδα τοῦ Μιχάλη
κάποιου σπῆτι ποῦναι χάλι...*

Ἄς δοῦμε ἓνα ποίημα τοῦ Πούσκιν μεταφρασμένο στὰ ἑλληνικά ἀπὸ τὴν Αἰμιλία Παπαδημητρίου:

Πανέμορφη μὴν τραγουδᾷς

*Πανέμορφη μὴν τραγουδᾷς
ἀνατολίτικα τραγούδια,
γιατὶ θυμίζον μακρινές
ἀκρογιαλιές και τὰ λουλούδια.*

*Ὁμιέ! ξυπνᾷς βαθεῖα στὸ νοῦ
μὲ τὰ τραγούδια σου τὰ λαῦρα,
βονὰ και φῶς τοῦ φεγγαριοῦ
και κάποιας κόρης μαῦρα μάτια.*

*Τὰ αἰθέρια πέπλα ποὺ φορᾷς
μοῦ κρύβουν τὴν ἀχρὴ σκιά της,
μὰ τραγουδᾷς και φλογερὴ
φεγγεβολεῖ πάλ' ἢ ματιὰ της.*

*Πανέμορφη μὴν τραγουδᾷς
ἀνατολίτικα τραγούδια,
γιατὶ θυμίζον μακρινές
ἀκρογιαλιές και τὰ λουλούδια.*

Τέλος, εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ παρακάτω δίστιχό της ποὺ γράφτηκε τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1948, ὅταν ἦταν 85 ἐτῶν:

*Κι' ἂν γράφω και καμμιά φορὰ δυὸ εἶθυμα λογάκια
εἶναι ποὺ κρύβουν πιὸ βαθεῖα τὰ τόσα μου φαρμάκια.*

Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΔΑΙΔΗΣ

ΑΝΑΜΝΗΣΤΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ (ΕΝΘΥΜΗΣΙΣ)
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΕΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1759

Εἰς τὸ τέλος τῆς χειρογράφου ἀκολουθίας τῆς ἁγίας μάρτυρος Ἱερουσαλὴμ και τῶν τέκνων αὐτῆς Σεκένδου, Σεκενδίνου και Κεγούρου, τῆς ἀποκειμένης εἰς τὸ Τμήμα Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης (ΕΒΕ, Suppl. 2743, χρονολ. 1759, φ. 84^ν) ὑπάρχει σημεῖωμά τι, τὸ ὁποῖον ἐγράφη ὑπὸ ἀγνώστου και ἀναφέρεται εἰς τὸν κατὰ τὸ ἔτος 1759 ἐπισημβάντα εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν ἰσχυρὸν σεισμόν (εἰκ. 1). Συμφώνως πρὸς τὸ ἐν λόγῳ

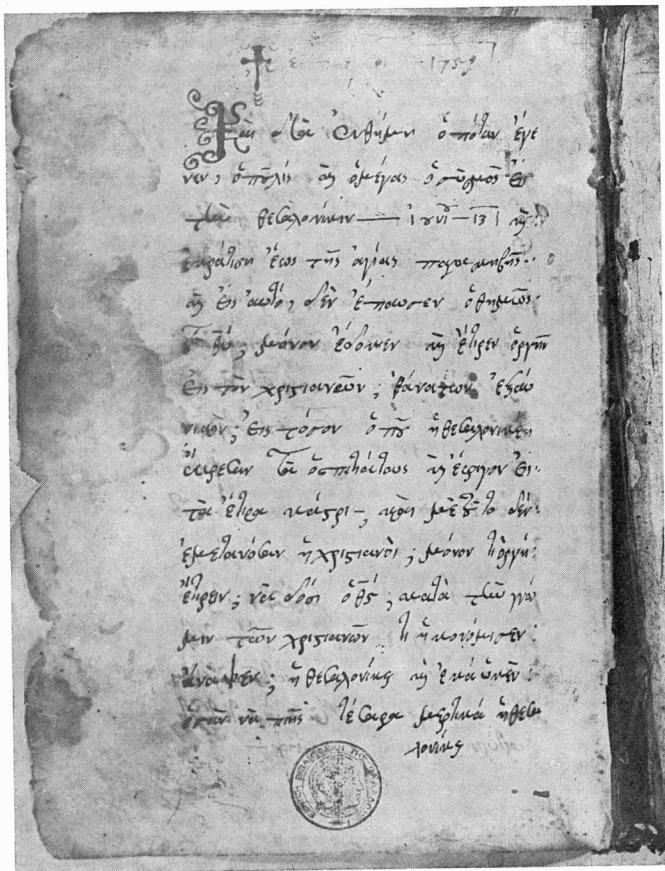
σημείωμα ισχυρὸς σεισμὸς συνεκλόνησε τὴν Θεσσαλονικὴν τὴν 13ην Ἰουνίου τοῦ 1759 καὶ αἱ δονήσεις ἐσυνεχίσθησαν μέχρι τῆς ἑορτῆς τῆς ἁγίας Παρασκευῆς (26 Ἰουλίου), ἤτοι ἐπὶ 44 ὀλοκλήρους ἡμέρας. Φαίνεται μάλιστα ὅτι ἐκ τῶν σεισμῶν τούτων προεκλήθησαν μεγάλαι καταστροφαί, ὑπῆρξαν δὲ καὶ ἀνθρώπινα θύματα. Ἐνεκα τούτου οἱ κάτοικοι φοβηθέντες ἐγκατέλειψαν τὰς οἰκίας των καὶ πιθανότατα κατέφυγον εἰς γειτιάζοντα κέντρα. Κατόπιν ἐξεργάηθη πυρκαϊά, κατὰ τὴν ὁποίαν, ὡς φαίνεται, ἐκάη μεγάλον μέρος τῆς Θεσσαλονίκης. Τὴν συμφορὰν ταύτην, ἡ ὁποία ἐπληξε τὴν πόλιν καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῆς, ἀποδίδει ὁ γράψας τὸ σημείωμα εἰς τὴν ὄργην τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἀμετανοήσιαν τῶν Χριστιανῶν.

Τὸ ἐν λόγῳ σημείωμα, τὸ ὁποῖον ἐξ ὅσων γνωρίζομεν εἶναι ἀνέκδοτον¹, ἔχει ἐπὶ λέξει διὰ ἀκολουθίας: «Ἐπὶ ἔτος 1759 καὶ διὰ ἐνθῆμη(ση)² ὀπότεν ἔγενεν ὁ πουλις καὶ ὁ μέγας ὁ συσμός εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν-ἰουνίου 13 καὶ ἐκράτιση ἕως τῆς ἁγίας Παρασκευῆς καὶ εἰς αὐτὸ δὲν ἔπαυσεν ὁ θημῶς τοῦ Θε(ο)ῦ, μόνον ἔδοκεν καὶ ἔτιρεν [γρ. ἔτερην] ὄργην εἰς τὸν Χριστιανῶν [γρ. Χριστιανόν] θάνατον ἐξαινικόν, εἰς τόσον ὅπου ἡ Θεσσαλονικεὶ [γρ. οἱ Θεσσαλονικαῖοι] ἄφασαν τὰ ὄσπιτια τους καὶ ἐφιγον εἰς τὰ ἔτιρα [γρ. ἔτερα] Κάστρι [γρ. Κάστρα]-καὶ μὲ τοῦτο δὲν ἐμετανό(η)σαν ἡ Χριστιανοί, μόνον τὴ ὄργη ἔτιρεν [γρ. ἔτερην] νὰ δόσι ὁ Θε(ός), κατὰ τὴν γνώμιν τῶν Χριστιανῶν τι ἠκονόμισεν ἀναψεν ἡ Θεσσαλονικεὶ καὶ ἐκάκεν ὅσαν νὰ πῆς τέσσαρα μερτικά ἡ Θεσσαλονικεὶ...»³.

1. Ἐνθυμήσεις περί σεισμῶν ἐδημοσίευσεν ὁ Μάξιμος Ἰ. Μαραβελάκις, Συμβολὴ εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἱστορικοῦ τῶν σεισμῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν γειτονικῶν αὐτῆς χωρῶν ἐκ τῶν ἐνθυμήσεων, Θεσσαλονικὴ 1938, καὶ γερμανιστὶ Beitrag zur Kenntnis der Erdbebensgeschichte von Griechenland und den Nachbarländern auf Grund der «Erinnerungen». (Sonderabdruck aus «Veröffentlichungen der Reichsanstalt für Erdbebenforschung in Jena»), Heft 40, Jena 1941. Ὡσαύτως καὶ ὁ Σπυρίδων Λάμπρος ἐξέδωκε δύο συλλογὰς ἐνθυμήσεων μεταξύ τῶν ὁποίων ὑπάρχουν καὶ τινες, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται καὶ εἰς σεισμοὺς βλ. Ἐνθυμήσεων, ἤτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογὴ πρώτη (Ἀρ. 1-562), ἐν «Νέος Ἑλληνομημῶν», Ζ' (1910) 113,313, καὶ Ἐνθυμήσεων, ἤτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογὴ δευτέρα, ἐν «Νέος Ἑλληνομημῶν» ΙΣΤ' (1922) 407-420. Σημειωτέον, ὅτι οὐδεμία ἐκ τῶν δημοσιευθεισῶν ἐνθυμήσεων τούτων ἀναφέρεται εἰς τὸν σεισμόν τῆς Θεσσαλονίκης τοῦ ἔτους 1759.

2. Περὶ τῶν «ἐνθυμήσεων» γενικῶς ὁ Μάξιμος Ἰ. Μαραβελάκις ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «Οἱ παλαιότεροι κτήτορες ἢ ἀναγνώσται χειρογράφων ἢ καὶ ἐντόπων, ἐκκλησιαστικῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ βιβλίων, εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ σημειώωσιν εἰς τὰ παράφυλλα ἢ ὅπου ἄλλοῦ εὑρισκον κενὸν διάφορα σύγχρονα γεγονότα, ὅσα ἔκαμον εἰς αὐτοὺς ἰδιαίτεραν ἐντύπωσιν, θανάτους ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ἱστορικὰ γεγονότα τοπικῆς ἢ καὶ γενικώτερας φύσεως, καταστροφὰς διαφόρους, πυρκαϊὰς, λοιμούς, θεομηνίας, ἀκρίβειαν τῆς ζωῆς κλπ. Μεταξὺ τούτων σημαντικὴν θέσιν κατέχουσιν οἱ σεισμοί. Τὰ σημειώματα ταῦτα εἶναι κατὰ τούτο ἀξιόλογα, καθ' ὅσον προερχόμενα ἐκ προσφάτου ἐντύπώσεως πρῶτον μὲν ἀναποκρίνονται εἰς πραγματικὰ γεγονότα, τῶν ὁποίων τὴν μνήμην ἤθελεν νὰ διακρίνηται ὁ γράφων, δεῦτερον δὲ συνοδεύονται κανονικῶς καὶ ὑπὸ σημειώσεως τῆς ἀκρίβους χρονολογίας τοῦ γεγονότος. Ἐπειδὴ δὲ γράφονται, ὡς λέγουσιν οἱ γράφοντες, γιὰ ἐνθύμησι, ἀνομάσθησαν ὑπὸ τοῦ πρώτου καταρτίσαντος συστηματικὴν αὐτῶν συλλογὴν Σπυρίδωνος Λάμπρου «Ἐνθυμήσεις», βλ. Σπουδὴ ἐπὶ τῶν σεισμῶν τῆς Χαλκιδικῆς (Σεπτέμβριος 1932). Οἱ σεισμοὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐκ τῶν ἐνθυμήσεων, Θεσσαλονικὴ 1937, σ. 3.

3. Ὑπῆρχε καὶ συνέχεια τοῦ σημειώματος εἰς ἐπόμενον φύλλον τοῦ χειρογράφου, τὸ ὁποῖον ἀπωλέσθη.

Εἰκ. 1. Ἡ ἐνθόμησης

(Τμήμα χειρογράφων τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης, Suppl. 2743, φ. 84v)

Περί του σεισμού τούτου ἔχομεν ἐλαχίστας μαρτυρίας. Μία ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ τοῦ Ἀββα Βελley, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ ὑπόμνημα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς ἱστορίας καὶ τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης, τὸ ἀναγνωσθὲν εἰς τὴν ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιγραφῶν τὴν 30ὴν Ἰουνίου 1772, ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς: «Αἱ πεδιάδες τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι ὠραιόταται. Γέμον σιτηρῶν καὶ ποιμνίων καὶ προμηθεύουν μεγάλας ποσότητας μαλλίων καὶ σιτηρῶν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Εἶναι εὐχάριστος ἡ ἐξοχὴ, λόγῳ τῆς ποικιλίας τοῦ ἐδάφους, τῶν ὀρέων, τῶν λόφων, τῶν λιμνῶν καὶ ποταμῶν. Ἐκεῖ ὑπάρχουν χωριά, κατοικοῦμενα ἀπὸ Ἑλλήνας, τοὺς ὁποῖους διοικεῖ βοεβόδας ἢ εἰς ἐκμισθωτῆς τοῦ δημοσίου. Ἐν τούτοις ὁμως τὸ κλίμα δὲν εἶναι ὑγιεινὸν καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1759, καθ' ὃ ἐγένοντο ἐπὶ πενήντα ἡμέρας ἰσχυρότατοι σεισμικαὶ δονήσεις, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων ἠναγκάσθη μέγα μέρος τῶν κατοίκων νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν, οἱ δὲ Φράγχοι εἰς χωριά, κατοικοῦμενα ἀπὸ Ἑλλήνας, τοὺς ὁποῖους ἐπιστολῆν εἰς τὸν βασιλέα ἀναθυμιάσεις τῆς γῆς, ἡ ὁποία ὑπέστη ρωγμὰς εἰς διάφορα μέρη, προδύκαλεσαν τοὺς τριταίους πυρετοὺς, ὑπὸ τῶν ὁποίων πάντες προσεβλήθησαν. Οἱ πυρετοὶ οὗτοι συχνὰ μετατρέπονται εἰς κακοήθεις μεμολυσμένους. Ὅταν ἐμφανίζεται ἡ πανῶλης, προξενεῖ πολλὰ θύματα»¹. Ὡσαύτως, ὁ ἐν Θεσσαλονικίᾳ Ἐνετὸς πρόξενος εἰς ἐπιστολῆν του, γραφεῖσαν τὴν 2αν Μαΐου 1762, ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων: «Ἦρχισαν νὰ γίνωνται αἰσθητοὶ καὶ οἱ σειμοί. Ἐλπίζομεν εἰς τὸν Θεὸν νὰ μὴ ἐξακολουθήσουν, ὅπως πρὸ τριῶν ἔτων, ποὺ ἐσημειώοντο 20 καὶ 22 δονήσεις τὸ ἡμερονύκτιον καὶ ἔτρομοκράτουν τοὺς πάντας...»².

Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Α. ΒΑΡΝΑΛΙΔΗΣ

ΕΝΑ ΞΕΧΑΣΜΕΝΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΑΠΟ ΤΗ ΝΑΟΥΣΑ

Ἡ ἀνεύρεση ἐνὸς χειρογράφου προκαλεῖ πάντα συγκίνηση στὸν ἔρευνητὴ, ἔστω κι ἂν αὐτὸ δὲν ἀνταποκρίνεται στὶς προσδοκίες του καὶ ἀντὶ νὰ δίνει ἀπαντήσεις, θέτει πρόσθετα ἐρωτηματικά. Ὁ ἔπαινος τῆς διασώσεως τοῦ χειρογράφου ποῦ περιήλθε στὰ χέρια μου, ἀνήκει στὸ φίλο μου κ. Θωμᾶ Δραγουμάνο, ποῦ τὸ ἀνακάλυψε καταχωνιασμένον μέσα σὲ ἓνα παμπάλαιο σεντούκι.

Πρόκειται γιὰ ἓνα χάρτινο κώδικα διαστάσεων 20 × 15 ἐκ. Περιέχει 219 φύλλα (ἢ ἀρίθμηση τῶν σελίδων: α'-ις', 1-427). Τὰ φφ 195β, 199β, 200, 203, 204α, 206, 208, 209α, 210, 213 καὶ 215α παρέμειναν ἀσυμπλήρωτα μετὰ τὴν ἀναγραφή μόνον τῶν σελίδων καὶ τῶν ἐπιτίτλων. Ἀγγραφα εἶναι τὰ φφ 215α-219α. Ὁ ἀριθμὸς τῶν στίχων κάθε σελίδας ποικίλλει ἀπὸ 15 ἕως 26 στ. Ἡ γραφή (μελανόχρους) εἶναι ἐπιμελημένη ἰδίως στὰ πρῶτα φύλλα. Ἐρυθρόγραφοι εἶναι οἱ τίτλοι καὶ τὸ ἀρχικὸ γράμμα τῆς πρώτης λέξεως κάθε κεφαλαίου στὰ φφ 2α-8α. Λιτὰ καὶ συχνὰ πρόχειρα καὶ ἄτεχνα κοσμήματα ὑπάρχουν στὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῶν διαφόρων κεφαλαίων (π.χ. φφ 91β, 95β, 105α, 171α κ.ά.). Ἡ κατάσταση τοῦ κώδικα εἶναι ἀρκετὰ καλὴ. Ἡ στάχωση μάλλον πρόχειρη, ἀπὸ σκληρὸ χαρτόνι καὶ δέρμα σκούρου χρώματος.

Κάτω ἀπὸ τὸ γενικὸ τίτλο «Γραμματικὴ» περιλαμβάνονται: α'. Ἐνα εἰσαγωγικὸ κε-

1. Βλ. Κωνσταντίνου Δ. Μέρτζιου, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονικὴ 1947, σ. 208.

2. Ἐ.ά., σ. 388.